

a) Projevy nářeční

Závorkami () je odlišen jiný nářeční mluvčí. V závorkách || jsou otázky explora-tora nebo vysvětlivky.

1. Začátek vyprávění

Vlachovice, Fr. Hověžáková, naroz. 1897:

A co bich si já sedala?

Konedz životu bude za chvílu.

(Už vjeďte nohi bolíja velice, nohi.) No, a já su mlači a mne vám bolíja záda, já už ležim druhí deň. Já sem okopávala tú řepu a pravda f takoví hic a toš, tož ňe vám ti záda začali. No a já okopávám řepu po celíh dňoch! Po celíh dňoch a přetřhám a toš.

Já su nadřená od mali, od desíti rokú sem šta stúžit, jedendzd rokú sem stúžila. Diž ňe tatineg umřél, co sem mňela delat, a bilo nás šest? |Kdo byl nejstarší? |

Bratr, co šel na vojnu, Joška, šak tam aj ostál, padl, no a tož já sem bila potom najstarší, tos sem mosela do starad zaz o ti drobňejší, no a to máte tak. No něhi divu — a u samích dobrich sedláků sem stúžila; pravda, diž oňi hospodáře bili na vojňe, tož já sem aj s koňma jezđila aj fšcko. — Či to mluví do toho? To sa mluví, to je správa |vynález|, o jé! — (Šag nech pustíja, šak cigánstvo nepravíme! Toz zacigaňte neco!)

2. Konec vyprávění

Vlachovice, stejná informátorka:

(A tos ste to fšcko vidřzali, no!)

Vidřzala sem to, ale sem sa aj naplakala. A můj muž bil velice dobrí a tag urostení a k práci velice schopní. Naplakala sem sa dost, diž ňe muž umřél a děti malé ostati. — Řakovinu dostál — do žalútku a takí človjek, tag jag urostení na parádu bíl, pane. A tož nemocisko přišlo do žatútku. Už mislim ale štiřced rokú leží. Už bude chudág zkhůiti. To je rana, diž nájmenší chlapčisko mňél sedn rokú! Já sen si pravila tag, diž ňe umřél, sama sobje, že rači bich šta do blázince a tam bich čapjela, než muža pozbila. Pot povídat!

Poslúchajte, já hluchá nejsu chvala pánu Bohu, enom trochu mňla us sa ňe delá před očama; víte toliké roki, us sú roki, to us sú přeroki. Už bich mňela ít spat tam.

3. Po svatbě

Vlachovice, M. Kolaříková, naroz. 1896:

Tři dňi hráli, tři dňi sa hrálo. Naložili to |výbavu| na vůs a toš to vėzli za mňú. Na grěfňi vůs truhlu, tú malovanú starodávnú pravda a peřini na to, do tlustej plachtí sa to uázalo a us sa jelo. Pravda, bapki si nasedati kotem dokola tih duchen, spívati, družbě jeli na koňoch před vozem. No tož už vám to pravím, jak to bilo; tož diž už já sem sa dostala tam, de starí bivál, za ním, tož už to potem na druhí deň za mňú tam dovėzli.

Toš peřini a truhlu a f těj sem já už mňela svoje švestki. | zasmála se. Co bylo v truhle? | No tož bóže, sukňe, fjertúški, šátki a fšeco možné. Nemňela sem, já sem chořila tag na robotu si videlávat, já sem mňela šatú moc, dis sem sa vdávala. Já sem mňela enom na fšední deň sem mňela takich tich šátkú, jak třeba ti máš, dvanást sem ih mňela, ano. No já, ale potom přiřla voda a nám nabjekla do chatupi a mňe fšeci šátki, co sem mňela na nedelu, sa zamáčali, no. Ne potom neostalo — jeden, co sem mňela na hlavje, ten ře ostál pjekní.

4. Námluvy

Sehradice, Fr. Polášková, naroz. 1891:

Tož ot škoťy, jak sme chořili do kostela dycky, sme sa zeřli tag hornolhoćti chlapani a my sehradcké cěrky a us sme řli pospoľu. Dycky sme utekali prvňi a vite us sme řli fšeci pospoľu. No a tož tak pomáľy, pomáľy, ař potom k nám začál chořit. — Ja to bylo potom, uř tu chořil. Uř tu chořil a já sem řta tam k řefcovi jednom, nėsla sen si botky spravít a on stál u bránky tam u plota a řčil kaj mňa chylit a veľlekt mňa, eřce bratr mu pomohl, veľlekti mňa tam a já sem víbedz nevidela, aři jak tam majú aři řic, tag ře bylo hařba. Co vám mám povídat! — Svadba byla! Hráta muziga, sami sme si delali, řigdo nám uř — já sem nemňela maminku a oři, oři mu bráňili, oři mu nedali sem chořit, oři mňeli pro řeho tam v Lhotce nejjestu. A tož on, přez jejih víľu si mňa vzál a tož oři aři na svadbu neřli. A potom řa tag mňeli rádi, že v řivotě řnikoho řigdo tak nemňel rát. No oři co mňeli dobrého, dycky do kapce a toř pro Frantiřku. Ano, potom řa mňeli veľice rádi, až řa poznali, oři chteli enom, aby byl tam ve Lhoce u řich.

5. Nehoda

Sehradice, stejná informátorka:

Ále hen tá sa topila. Jéľdř, jak, jag řeti, vite. Byľa veľiká voda a to vite, takových pjen sa nařelá. A tož oři u těj řiky dosihali to rukamř pjeni, aj tady řusedřij chľapec — a řčil najednřc, držula sa práďla a práďlo sa zvtľo a ona röh do vody a už i nebyľo, enom, ona mňeli veľiké copy takové, tož enom takové copy pľavaly. To enom chľapadz začál křičat a tož leteli tam, tady řusedř, a vytahli ju. Ále byla napitá vodú! Povídalá přej: Mamí, já sem — |ukazovala seřvené rty| tag držala hubu, abyř nepila, ale byla napitá dost. A řčil ot těj doby sa nepújde vám kúpat! Nebojte sa!

Poznámka. V řeři nejstarřich obyvatelů Sehradice vyskytují se palatalizované reťnice. Informátorka už je nevyslovovala.

6. Co všechno se vykláďá

Vysoké Pole, Terezie Sovadinová, naroz. 1884:

Jak sa utopila? Ře ve voře. Ře řčil sa moc potopilo v Bratislav'e ľudi. Ře přiřel jakýři vichř a sedeli na loťkách, na těj voře jedňi, že ich převrhľo a fšeci spadli do vody. Řčil, přadeřřirem, nebo řčera, tyľo řře. A stromy že to vytrhľo aj a vody řa bylo po pás. Aj tu u Zľina, jeli do práce řčera a že nemohli přejet, aj řři stromy naras že vyvrátily sa na tú silňicu, jag jeli. Ře nemohli přejet. A na auto že to býľo desik, aj rořřepalo to auto |předmět|, ty stromy |řinitel|. Vite, to má habuze a toř to propichne, skľo.

7. O strařidlech

Vysoké Pole, stejná informátorka:

A tož o strařidloch né |se nevyprávěľo|. Uř řčil strařidla nechodřja. Ále toř chodřvali! Tož jeden ředáček, že v hájku, že vartoval ty trnky, m'el tam býľu, kľadl si oheň a chtel

vyplašit, tož druzí chlapi zebali z voza koto a namotali mezi ty špice stámy, poléli petrolínem a zvrchu to bylo s kopca, že zvrchu to zapálili a pustili to dótu k téj búde; a dedág, jak to uhlédl, že povídál, že nedobrý, že čért. Prvej víte vykládali, že čért sa snáší, toš tedy že přej čért pro něho ide! A pryč také utékli s toho pola. No a tož různé a různé takové, víte. Jeden druhého plašil.

8. Plátno

Újezd u Vizovic, Anna Drgová, naroz. 1892:

| Ještě se pořád přede doma? |

Ale ešče přadú aj tady aj fčil. Ešče přadú moc; a tož my zme nem'eli tento rok s toho nič aňi lovi — to sme nem'eli už čím přast. Ale je to dva roky, také sme přadli. Hen v Lučkách tam ešče to přadú, tam mívajú aj šedesát klobeček. No nekerá aj sto. A plátna — dycky s klobečka je víte loket plátna. To něhi metr akorát. To je tak tři štvrte metra ten loket. | Co se dělá s plátnem, když se přinese od tkalce? | No potem sa opere a dává sa to bílit. Ja dycky do vody — to dyž nemáte žluňe při sobje, tos sa to do nejaké hrubé nádoby namáča a dycky sa to dá na slnečko rostahne — a potem jak to uschne, zas to idete namočit a zas to prostřete na slnečko a tak sa to dělá furt, to aj dva roky aj tři sa bílí, aby to bylo bílučké. Dyš to chcete na posteje na ty plachty a toš to mosí byt bíluňinké jak křída. To to mosíte bílit dľho, a dyš to chcete na m'echy, toš to sa — jeden rok tak — dává na to — jag dy je čas — to sa určíte každý deň víte nenese bílit. Jenom dy je p'ekně — dy svítí slnko. Dyž nesvítí slnko, toš to neschne. To by enom krňelo.

9. O handlování

Vlachova Lhota, Jan Fojt, naroz. 1887:

(Nebojte sa nič, prf to bylo fšelíjaké. Šag dedáček vám poví, jak s ěima handlovali, s tyma koňami!)

Ja, to bylo handlování! Kúpily sa a prodaly sa a toš.

(A gde ste chodili?)

Až na Stováky kúpit, do Žiliny a gde sa choďilo, gde bylo laciňej, gde sa dalo kúpit laciňej. Tady bylo — takové ty menší koňtky alebo menší volky, toš to už bylo.

(A gde ste ve sv'ete býl?)

No na tych Stovákoch, a dál ěigde. Při hospodářství furt, já sem ěigde nechodil. Nevím o žádném takém vykládaňi, daleko-i sem býl. Najdálěj sem býl v Brně. Toš to sem býl najdálěj. A dyby né rodiny, to sa tam moi sestry chlapig ožěhíl a tam zme byli na svadb'e a toš to bylo to nájděšší chůza.

10. O jídle a zdraví

Vlachova Lhota, stejny informátor:

A dost, už ěa neunavujte! Už nemožu tag dľho mľuvit, jak prvěj sen jadro řečnovál a fšecko f pořátku. Tož osndesát je osndesát! Toš to víte dobře! Až budete m'ed vy osndesát! | To nebudeme! | To nevíte, to vy nevíte. Ale je pravda svatá, já sem býl v nemocnici a býl sem tam s kamarády a bylo nás tam p'etatřiced na sv'etřici. Tož dys sem začál vykládat, toš fšeci vypravjali, dedáčku, ešče staňte a pov'este nám, jak to bývalo. Toš tak to bývalo: Dys sme sékli na hůkách, přiněsli nám na lůku kyselice, jak to víte, bečkovéj, ze zelí téj vody, zapražěnej slaňsnami, to já mosím pov'edet, á to bylo dobře. Dneskaž? Vám donesú z hrnec kafe a to je enom, abyh řekl, otpuste, abyh váz neurazil, sračka, to něhi nič. Ale kyselica taková s chlebem a potom šišeg omastených smetanú, sirem, toš to je také záklat. To já dycky pravím, že já přežívám ten život skutečne tak

s toho starého, s těch ideál. Totohle něhni zdravé, co to vy íte, aňi si můžete nemyslet. To sú fšecko náhražky a nápravy. A to byto tedy doma uđelané, sir býł doma, másto bylo doma, fšecko bylo doma, toš to bylo inši život, jag je dnes. Dneskaj to sa kúpi jakéjsi ten teda tej náhražky takovej na to, to něhni takový život. Tož ěe to tí chlapi tam nechťeli aňi v'ěřit f tej nemocňaci: Ďedáčku, bylo to pravda? Je to pravda? Je! To sem přežil já, já vám to móžu pov'ědt.

Vlachova Lhota, Anna Fojtová, naroz. 1891:

Dneskaj si každy zapřihne ten vůz a doveze si to, uš tyh noši tolik ludě nenosíjta! O jěj, co my zme sa nanosili! Aj na ty břeměna! Já nevím, jaksi to aj, šak sme mivali aj ty voly, aj čím dovést, ale tož jaksi to, šetřili voly a rači sa sami dřeli. No né, m'eli zme dysi spachtované tú Konupkovu řivu a bylo to ve vojnu. Naši tatíček neboščík, ten pravíval a byly jakési dva svátky, pravím, tatíčku, ná šak pođme si naséct a dovést, toho futra! Ná pravil tatíček, ná něhni tí lúto toho voza zamazat a tyh volů gdesi hnat? Šak sa lechko, lechčej sa donesú ze tři břemena! Tož řelajte! | = To máte tak! | Bývalo to tak!

12. Na strážnických slavnostech

Valašské Klobouky, Fr. Horalík, naroz. 1888:

[Chodíte po besedách?] Po besedách. Ale po práci, tos co, ináč to nějde. | My máme pro vás práci. | Ja no toš, to máte práci! Bavíte řa, mám tadi robotu tolikú, no! | Ta neuteče! | No ja do jézéde mosím ít. Co mislíte, no! Co bi tí těškopracující jedli?! Mo-síme přeca enom řelad na ře, řádní nechce a tož mi staři mosíme. | Aspoň chvíličku. | Víte-í tedy, já řacki nejsu jakisi řacki ve stejnej nátađe. | Ale povídání jistě bude pěkně. | A toš to já vím. Šak aj já su pjekní, ale tož na starozđ velice né.

A tož ve Strážňici zme bili, bilo tam pjeķně, dobře tam bilo. A toš pjeķně tam bilo. Zme tam vistupovali, náš krůžek mňěl pjeķnú muziku a toz zme dostali tam prvňi cenu. Šak je to tam vystavené u Beránků. Čerķi také pjeķně spivali a tož já sem tam mňěl také jakúsi tú řeč. Spjeví sen tam mňěl, tancování a toš takové řselijaké. Vám to móžu aj zaspívat, tú řjesničku! | Píseň. | (No vidíte, jak on to umí!) Aj on to umí! Ja do ví, do to vjeđel?! Dibi tak tadi bíł Macenaur stari, ten bi nám toho naviprávjál! Jájájá. Co, bješte pro řeho, je doma. No no no. Ty počúvaj, bješ tam k tom sítku, co řelajú ten koláček, ře abi sem přišli honem, ře ih velice potřebuju, víš? On ví, kde je to. Řekňi, stričku Mašňarovi | vokativ |, pote honem k nám, sa nám kráva řelí, no! Ale hnet! | Smích. | Řiť tadi řlovjek něhni připravení, vi tady přídete, já mám tolikú robotu — neh je to řřeba až do večera? To bude do večera to bude drachší, víte?! Mi to bereme také od řodňi. | Zaspívejte nám něco. | A tos spívat, tos co spívat, a k tomu mostjta bíđ notí, víte?

[Jak jste chodil za panímámou?] Ja to tak ešče! Šak sem tam spíval řjesňičku o ři! No řis sem bíł ve Strážňici! Řis sem si potom vzál invú. A tos sem sa í mosět otprosit. A tos sem tam spíval. | Píseň. | No ja, tak je to! | Panímáma to ale s vámi vydržela dlouho. | Tož vidřžata, vidřžala, ísteže, tos co mňela řelat?! Tož řiž nevidřžata, pustila to máte tak! Tak je to na tom svjete!

Ja toš to máte ř takový nejakú přihodnú dobu přit! A toš počúvaj, Francku, a tož aj ti ím ešče neco povjes! Ale co to je, to je | když se zdráhá |.

(A co já vím, já, řněm. | A v té Strážňici?) Jak já sem tam bíł uš po řesátěj, uš po řesátěj sem tam bíł. Tento rok to bilo vjeru pjeķně. Počasí nám přilo a toš fšecko to dobře dopađlo. Já sem tam bíł f tej Klenotňici a to bilo fšecko vibrané to nálepši z nálepšich. | Žeň: | Nepočúvaj, nepočúvaj!)

13. Veselí muzikanti

Valašské Klobouky, Frant. Matzenauer, naroz. 1886:

Ve Slušovicích sa už nociwalo a naspátki, co já vím, f Kašarje či kdesi. A toš tam také. To už dicki každi rok tam chodíja ti wrčiti ludé, tam chodíja už nocovat. Jedni lezí po žebři na hůru do sena, jedni do stodoli. A toš tak im to nedato spat, toš tam také venku seděli okolo ohňa na lavicách, šak tam také uš placu velice aňi ne bilo, už nás tam tolík bilo. A tož im sa to libilo, povídá: Strícu, sákra toš, doneste im tam tím muzikantom! Tož já sem nedbál, nono, já sem nedbál, nalévál. Ná, Tonku, podrž ňe ten pohárek! Potom zaz Joškovi, také je to mladí, abyz nepovjeděl, že dis sen toho mňěl tolík, sám sem to nemohl zmoc, toš také na, pochiš, pochiš! Potom aj tom, Zbiškovi tom, jak se menuje, co no tu basu hrál, ten malý, jak sa menuje? Tej Francky. Stolařik! Na, počúvaj, na. No tož nahíbali, nahíbali a hráli, tak to ti chtupi s tich šmicú létali. Aj Zbišek bil f takovej nálade, počúvaj, Francku, no toz neviděl! Žena mu odešla prič, cosi tam nelúbilo sa í to, a takovi povídám, co si takovi nezdařeni? Bóže já su tak ščasni neska, že í tadi nemám. Ona za mnú chodí jak řeku ezekutór. Já sa aňi viscade nemožu ít, furd ňe je f patách. Bóže miš, jak su tak ščasni! Na, na! Jag on sa menuje, Lubošek či jaksi, na! To sem mu nastřkál sem mu furt ti pohárki a už ležďt basu na břeše a strúhál fest! A toš tag zme tam, chwała bohu, dopili aj toho rána.

14. O staré škole

Držková, Leonora Krčmová, naroz. 1875:

Býl ve Vlčkov'e učitel Buček. Toš ten, si rád vypil. A jak si vypil, toš přišel do třídy a sedl si, pravda, opitý, enom dřímál a my kolem ňeho vytahovali zme mu prsténky s prstú a toš to bylo učení takové, ano. A dys sa dál pit, tož pil aj týdeň aj štrnázd dňí. A tož my sa neučili ňic. Za týdeň aj štrnázd dňí. Ale rádi zme do téj školy šli, že zme mohli mu ty prsténky vytahovat. A na stolku zme mu převřhali ledaco.

[Místo skupiny ňi, ňi slabikotvorné ň (dlouhé nebo krátké).]

15. Příhoda z války

Kostelec u Gottwaldova, Marie Březíková, naroz. 1879:

Schválňe, vy lesti víte, gde je Vlkoš? Víte gde je Vlkoš, jak se ide ... No no no! Stam-ocút sem nésla na zádoch pú metráka zemákú. Rozvašte si, pú metráka zemákú a břuch tak! Pú metráka. Dovedete se vžit a přída do Otro'kovic takový lajdák tump mi to chtěl zebrať, no a já sem začala prosit a toš potem sem se jaksi ... Ten, co je tam na téj dráze, toš potte sem a tož mnú smýkl a já sem šla, p'ěšky sem šla až dóm, z Otro'kovic! Pú metráka zemákú na zádoch! To je hrozně, já sem říkala. Neh je to jak chce, enom dyž války neňi! Neh Búch chrání války!

b) Projevy interdialektické

1. Z vyprávění P. K. z Uh. Brodu, v době záznamu osmnáctiletého (zaznamenala H. Dočkalová):

Noa tak sme vipálili přes ploteg do idelni. Tam sme dostali kávu, tři pletínki jag običejňe, noa pak sme valili na pole. Na poli sa trhalo, na chmelňici, noa do devíti sme už običejňe mňeli jeden vjertel. U každého sme dicki stáli a přesvječovali sme, abi nám každi trochu dál. Mi sme uzavřeli dohodu, štiřé kluci a tag v noci sme, mi sme to tam mňeli špatně s té stránki, že tam s nama spali učitelé. Na chmelňici sme dělivali opčas nejaké ftípki. F. Z. sme vitáhli židličku navrch, furd lozil okolo ňi, hledál ju. Jag vilézl na ten slúp, potom mu ju zdelávali.

2. Rozhovor sedmnáctiletých z Uh. Brodu:

M: *Tag Ado, jak sa ti líbil veletrh letošní? To nejlepší, misím pavilón vihořel, že ten s tíma lihovinama, vubec ten náž eksport a jinag akorád bil misím dobrí ten pavilón národú, že? Potom tam bili auta, že?*

A: *Bili tam dobré ti auta přet pavilóni a pak ti tešké stroje.*

M: *Ale aj ti letadla tam bili dobré, že? Ten Blaňík zvlášť, to bilo dobré letadlo.*

A: *A co se ti líbilo třeba f té zahraňiční expozici, přeci ti magnetofóni, co tam bili, ti, víš.*

M: *Bili to hlavňe Japonci ze svojú technikú a pak taki západní státi se svími auti, here tam vistavovali venku, a pak to bili nekeré obrábjeći stroje.*

A: *Misím dost se mñe líbilo to ruské auto, tá Čajka, to bilo černé, tá šescetrojka bila dobrá.*

M: *Sou to dobré auta, ale velká spotřeba.*

3. Druhý rozhovor sedmnáctiletých z Uh. Brodu:

Z: *Prosím te, jaké to bilo dneska f té češtině, to ti bila hrúza. O čem sme to mñeli vlastňe vikládat? Nebo f tom dejepise?*

P: *No tag já si misím, že to dosti dobře visvjetluje, až na to, že nerozumím tím jeho čárám, které sou na té tabulí. Proste musíme si to — viklad je dosti dobrí, ale zdá se mñe, že nám dává tolig učíva.*

Z: *No já bih aňi neřekla, on začne vikládat a narás tag nejak skáče z Evropi do Azije, a to je, hrúza úplná, pořád mluví o nečem iném a například, jag mluvil o té revoluci, vikládal hned o Rusku, a zrovna s toho skákal nekam do Maďarska a tady g Bánovu.*

P: *No v tom dejepise je to ešče jakš takš, horší je to f té češtině.*

Z: *Ježišmarja, to bilo dneska hrozné. Chvala bohu, že tam už nejsme.*

e) Projev mluvčího usilujícího o vyjadřování spisovné

Z vyprávění M. S. z Uh. Brodu (v době záznamu osmnáctileté) zaznamenala H. Dočkalová:

Loňi to bylo trochu bídné u nás, protože nakonedz gdis se přejde z devítiletki na tí dvanástiletku, tak ten přechod je velikí, že a, tag bilo to dozd optížné, ale potom sme přece jenom vivázli a teď už víme, jag gdo chce, jak proste to bere, a tag už ruština nám docela de. Tag ono se ešče nemože říct, že nám de, protože začáteť roku a bereme první článeg a první tematiku, že, tagže to ešče neňi nič.